

UTAJÄRVEN KUNTA
Määtänsaaren kaavoitus

Luontoselvitys

Yhteystiedot:
Pöyry Finland Oy
Elektroniikkatie 13 90590 Oulu
Phone: +358 10 3311
E-mail: etunimi.sukunimi@poyry.com

Sisältö

1	JOHDANTO	1
2	SELVITYSALUEEN SIJAINTI JA YLEISKUVAUS	1
3	MENETELMÄT	1
3.1	Lähtötiedot	1
3.2	Maastokartoitukset.....	2
4	LUONNONYMPÄRISTÖN YLEISPIIRTEET	2
4.1	Maaperä ja kallioperä	2
4.2	Vesistöt ja pohjavesialueet	3
4.3	Natura- ja luonnonsuojelualueet sekä muut arvokkaat kohteet	3
4.4	Kasvillisuus.....	3
4.4.1	Osa-alueiden kuvaukset	4
4.5	Eläimistö	8
5	ARVOKKAAT LUONTOKOhteet	8
5.1	Luontotyytit	8
5.2	Huomioitava lajisto	8
5.3	Selvitysalueen huomioitavat kohteet	9
6	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	11
7	LÄHTEET	11

LIITE 1. HUOMIOITAVAT KOhteet

Raportin valokuvat: Ella Kilpeläinen 2016.

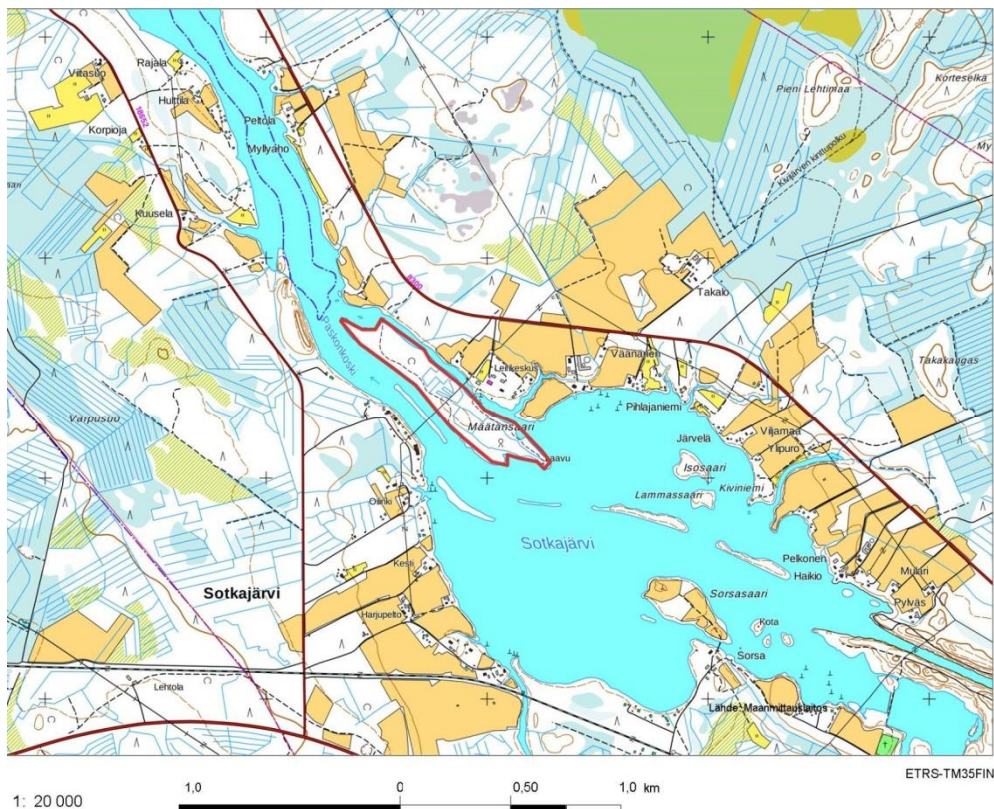
Raportin kuvissa käytetyt pohjakartat ja ilmakuvat: Maanmittauslaitoksen avoimien aineistojen karttapalvelu (peruskarttarasteri ja ortoilmakuva 01/2017). Lisenssi: Creative Commons, <http://www.maanmittauslaitos.fi/avoimen-tietoaineiston-cc-40-lisenssi>.

1 JOHDANTO

Tämä luontoselvitys on tehty Utajärven kunnassa sijaitsevalle Määtänsaaren alueelle kaavoitusta varten. Selvityksen tarkoituksena oli kartoittaa lähtötietojen ja maastokarttoitusten perusteella alueen luonnonympäristön yleispiirteet ja luontoarvoiltaan merkittävät kohteet sekä antaa ohjeita ja suosituksia luontoarvojen huomioon ottamisesta maankäytön suunnittelussa. Selvityksen tekivät biologit FM Ella Kilpeläinen ja FM William Velmala Pöyry Finland Oy:stä.

2 SELVITYSALUEEN SIJAINTI JA YLEISKUVAUS

Selvitysalue sijaitsee Utajärven kunnassa Sotkajärven luoteisosassa, joka on Oulunjoen laajentuma (Kuva 1). Määtänsaari on noin kilometrin pituinen saari Sotkajärven ja Pasikonkosken välissä. Leveimmillään saari on noin 200 metriä ja pinta-alaltaan noin 15 ha. Saareen pääsee kävelysiltaa pitkin Oulunjoen pohjoisrannalta Sotkan leirikeskukseen pihalta. Yleispiirteiltään alue on metsäistä maastoa. Sähkölinja kulkee saaren poikki koillis-lounaissuuntaisesti. Saaren kaakkoisosassa on laavu.

Kuva 1. Selvitysalueen sijainti ja rajaus (punainen viiva). (Ympäristökarttapalvelu Karpalo, SYKE 2017)

3 MENETELMÄT

3.1 Lähtötiedot

Selvitysalueelle ei ole tehty aiemmin luontoselvityksiä. Tietolähteinä käytettiin mm Suomen ympäristökeskuksen avoimen tiedon palvelua (SYKE 2017). Uhanalaisten lajien

esiintymät tarkastettiin Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskuksen tiedoista (Eliölajitietokanta 24.8.2016). Määttänsaaresta tai lähialueelta ei ollut tiedossa olevia uhanalaisten lajien esiintymispaikkoja.

3.2 Maastokartoitukset

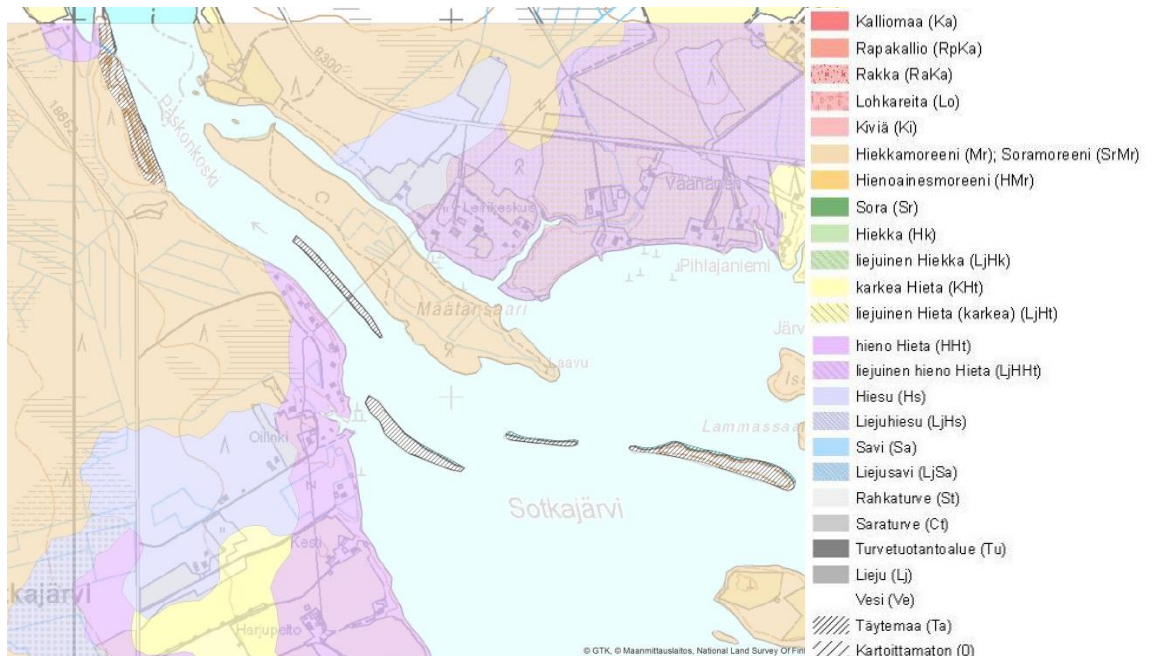
Selvitysalueelle tehtiin maastokäynti 24.8.2016. Tavoitteena oli kartoittaa alueelta seuraavat maankäytön suunnittelussa huomioon otettavat luontokohteet:

- luonnonsuojelulain (29 §) suojellut luontotyytit
- vesilain (2 luku 11 § ja 3 luku 2 §) luonnontilaisina säilytettävät vesiluontotyytit ja purot
- metsälain (10 §) erityisen tärkeät elinympäristöt
- uhanalaisille lajeille ja luontodirektiivin liitteen IV(a ja b) lajeille soveltuvat kasvu- paikat ja elinympäristöt (luonnonsuojeluasetuksen liitteet 4 ja 5, Sierla ym. 2004, Rassi ym. 2010, Tiainen ym. 2016 ja Liukko ym. 2016)
- uhanalaiset luontotyytit (Raunio ym. 2008)
- muut luonnon monimuotoisuuden kannalta huomionarvoiset kohteet

4 LUONNONYMPÄRISTÖN YLEISPIIRTEET

4.1 Maaperä ja kallioperä

Selvitysalueen maaperä on hiekkamoreenia (Kuva 2). Kallioperän kivilajit ovat grani- doriitti ja kiilleliuske (*Geologian tutkimuskeskus 2016*).

Kuva 2. Ote maaperäkartasta (1:20 000) selvitysalueen kohdalta. (Geologian tutkimuskeskus 2017)

4.2 Vesistöt ja pohjavesialueet

Selvitysalue sijaitsee Oulujoen vesistöalueen Ala-Oulujoen valuma-alueella ja siellä tarkemmin Sotkajärven valuma-alueella (vesistöalueen tunnus 59.131) (SYKE 2017).

Selvitysalueella tai sen lähialueella ei sijaitse pohjavesialueita.

4.3 Natura- ja luonnonsuojelualueet sekä muut arvokkaat kohteet

Selvitysalueelle tai sen välittömään läheisyyteen ei sijoitu Natura-alueita, luonnonsuojelualueita tai muuten luonnonympäristön kannalta huomionarvoisia alueita. Lähimmät Natura-alueet ovat noin 6 km etäisyydellä sijaitsevat Räkäsuo (FI1106602) koilliseseen sekä Muhos- ja Poikajoen alueet (FI1102601) lounaaseen. Valtakunnallisesti arvokas moreenimuodostuma Kortteselkä (MOR-Y11-042) sijaitsee noin 2 km etäisyydellä Määtänsaaresta Oulujoen pohjoispuolella. (SYKE 2017)

Muinaismuistorekisterissä ei ole Määtänsaaren alueelta havaintoja muinaisjäänöksistä (Museovirasto 2017).

4.4 Kasvillisuus

Selvitysalue sijaitsee keskiborealisella kasvillisuusvyöhykkeellä Pohjanmaan alueella. Suokasvillisuutensa puolesta selvitysalue kuuluu Pohjois-Pohjanmaan aapasuoalueeseen. Eliömaakuntajaossa alue kuuluu Oulun Pohjanmaan eliömaakuntaan (SYKE 2017).

Osa Määtänsaaresta on ollut 1970-luvulle saakka peltona (Kuva 3). Tämä on havaittavissa kasvillisuudessa nykyäänkin (Kuva 4). Saaren rannoilla näkyvät 1950-luvulla Utasen voimalaitoksen rakentamisen aikana tehdyt Oulujoen pengerrykset (Kuva5).

Kuva 3. Ote maastokartasta vuodelta 1950 selvitysalueen kohdalta. Maanmittauslaitos 2017.

Kuva 4. Entistä puustottunutta peltoa saaren kaakkoisosassa. Kuva 5. Pengerryksiin käytettyjä kiviä.

4.4.1 Osa-alueiden kuvaukset

Kuva 6. Määttänsaaren selvitysalue ilmakuvasa.

Pohjoisosa

Määttänsaaren pohjoisosa on havupuuvaltaista kangasta, jota ei ole voimallisesti hoidettu. Valtapuuna on kuusi. Puuston keski-ikä on 70–90 vuotta. Paikoin puusto on vanhaa ja järeää. Mäntyä ja lehtipuita (koivu, haapa, pihlaja) kasvaa sekapuuna (Kuva 7). Aluskasvillisuus ilmentää tuoreen metsälauha-mustikkatyyppin (DeMT) lajistoa: mustikka, metsälauha, metsätähti, puolukka, oravanmarja. Paikoin kuusikko on tiheää, jolloin pohjakerros on pääosin paksua sammalmattoa. Kuusikon keskellä on pienialainen painanne, jossa kivien väleissä kasvaa rahkasammalia (oka-, jokasuonrahkasammal), pal-

musammal, kerrossammal, karhunsammalet sekä suo-orvokki ja metsäalvejuuri. Painanteeseen on kertynyt sadevettä.

Saaren pohjoiskärjessä on aiemmin (tn. 1960–1970-luvuilla) ollut silta joen yli. Tällä kohtaa kasvillisuus on kuivahkon variksenmarja-puolukkatyyppin (VMT) kankaan lajistoa mm. puolukka, variksenmarja, kanerva. Entiselle sillalle johtaa tienpohja saaren keski-osasta (Kuva 8).

Kuva 7. Kuusikkoa saaren pohjoisosassa. Kuva 8. Tienpohja vanhalle sillalle.

Pohjoisosan rannat ovat paikoin kapeita sara- ja ruoholuhtia, joissa kasvavat mm. vesisara, luhtakastikka, kurjenpolvi, vehka, järvikorte, myrkkyykeiso, suoputki ja rentukka (Kuva 9). Luhtarannan ja kankaan välissä on yleensä paju- ja leppäpensaikkaa. Saaren luoteiskärjessä on pienenpieni rantakallio (Kuva 10).

Kuva 9. Kapea luhtaranta. Kuva 10. Pohjoiskärjen pieni rantakallio

Keski- ja eteläosa

Saaren keski- ja eteläosan kasvillisuuteen ovat vaikuttaneet aiemmin alueella sijainneet pellot. Entisten peltujen reunojen mukaisten ojitusten rajaamalla alueella kasvillisuus on pääosin koivuvaltaista lehtomaista kangasta (GOMT). Haapaa, raitaa, pihlajaa, mäntyä ja kuusta kasvaa sekapuuna. Puusto on paikoin tiheästi kasvavaa ja yleisilmeeltä ryteikköistä, iältään 30–45 vuotiasta. Aluskasvillisuus on paikoin korkearuohoista mm. horsma, nokkonen, metsäkurjenpolvi, koiranputki ja mesiangervo. Lisäksi esiintyy heurukkapensaita ja vadelmaa (Kuva11).

Kuva 11. Entisten peltujen alueella on koivikkoa, joka on paikoin korkearuohoista.

Saaren länsi-eteläranta on kuivahkoa variksenmarja-puolukkatyyppin (EVT) mäntykangasta. Eteläosassa saarta on pienialainen jäkälätyyppin (CIT) karukkokangas (Kuva12). Saaren eteläisimmässä kärjessä on korkeahko kivinen mäki, joka on mäntyvaltaista kuivahkoa kangasta (Kuva13). Rinteessä kasvaa myös tiheästi koivua ja muita lehtipuita.

Kuva 12. Mäntypuustoista jäkälikköä. Kuva 13. Korkeahko mäki saaren eteläosassa.

Itä-pohjoisrantaa reunustaa lehtomainen koivuvaltainen kangas, jossa on sekapuuna pihlajaa ja haapaa. Aluskasvillisuudessa esiintyvät kulttuurivaikutteiset lajit kuten nokkonen, herukat ja niittyleinikki. Kaakkoisosassa on saaren laaja-alaisin luhtaranta (Kuva15).

Saaren kaakkoiskärjen entisellä pellolla kasvaa koivua, haapaa ja pihlajaa sekä heiniä. Paikoin on pienialaisia avoimia niitty laikkuja. Lajistossa esiintyvät mm. hiirenvirna, niittyleinikki, ojakärsämö, kissankello ja kataja. Saaren kaakkoiskärjessä on laavu ja huussi (Kuva14). Laavulle johtaa polku kävelysillalta.

Kuva 14. Saaren rakenteita. Yläkuvat: laavu saaren eteläosassa. Saaren johtava kävelysilta. Alakuvat: sähkökaapelikelan koteloon on ”perustettu” Paskokosken Bar. Saaren poikki menee sähkölinja

4.5 Eläimistö

Maastokäynnin ajankohta ei ollut pesimälinnuston selvittämisen kannalta optimaalinen, mutta maastossa tehdyn biotooppikatselmuksen ja lähtöaineiston tarkastelun perusteella Määtänsaarella saattaa pesiä yksittäisiä suojelullisesti huomionarvoisia lintulajeja. Pohjoisosan kuusivaltaiset havumetsät saattavat soveltua elinympäristöksi esimerkiksi EU:n lintudirektiivin liitteessä 1 mainitulle pyylle, palokärjelle, pohjantikalle tai pikkusiepolle, tai uhanalaisiksi luokitelluille hömö- ja töyhtötiäiselle sekä punatulkulle. Saaren eteläpuoliskon kulttuurivaikutteisilla alueilla, pensaikoissa ja rannoilla saattaa niin ikään pesiä jokin seuraavista suojelullisesti huomionarvoisista lajeista: lintudirektiivin kala- ja lapintiira, uhanalaiset tukkasotka, tukka- ja isokoskelo, viherpeippo sekä pajusirkku, tai silmälläpidettävät haarapääsky ja punavarpunen.

Selvitysalueella ei havaittu luontodirektiivilajeihin kuuluvalla viitasammakolle potentiaalisia elinympäristöjä. Määtänsaari on metsätyyppiensä puolesta liito-oravalle potentiaalista elinympäristöä, alueella on kuusivaltaista metsää jossa lehtipuuta (mm. haapaa) sekapuuna. Mutta lajin levinneisyys ei ulotu tälle alueelle (SYKE 2016). Alueen eteläreunassa sijaitseva kiviroykkiö voi toimia lepakoille potentiaalisena talvehtimis- tai levähdyspaikkana. Luolien tai rakennusten puuttumisen johdosta saarella voi esiintyä korkeintaan yksittäisiä lepakoita.

5 ARVOKKAAT LUONTOKOhteet

5.1 Luontotyytit

Selvitysalueella ei esiinny luonnonsuojelulain (LSL 29§) nojalla suojeltuja luontotyyppijä tai vesilain (2:11§) mukaisia vesiluonnon suojelutyyppeihin kuuluvia kohteita.

Alueella olevat rantaluhdat kuuluvat metsälain (10§) mukaisiin erityisen tärkeisiin elinympäristöihin.

Selvitysalueella ei havaittu Raunion ym. 2008 mukaisia uhanalaisia luontotyyppijä. Avoluhdat on luokiteltu silmälläpidettäväksi (NT) luontotyyppiksi (*Raunio ym. 2008*).

5.2 Huomioitava lajisto

Uhanalaisten lajien esiintymät tarkastettiin Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskuksen tiedoista (Eliölajit-tietokanta 25.8.2016). Määtänsaaresta tai lähialueelta ei ollut tiedossa olevia uhanalaisten lajien esiintymispaikkoja.

Maastokäynnillä alueelta ei havaittu luontodirektiivin liitteen IV mukaisia, erityisesti suojeltavia, uhanalaisia tai silmälläpidettäviä kasvi- tai eläinlajeja. Saaren pohjoisosan luhtarannalla havaittiin muutama yksilö keltakurjenmiekkää (*Iris pseudacorus*), joka on rauhoitettu Pohjois-Pohjanmaalla. Laji ei ole luokiteltu uhanalaiseksi.

Määtänsaaresta löytyy suojelullisesti huomionarvoisille linnuille sopivia elinympäristöjä, mutta lähtötietojen tai maastokatselmuksen perusteella saarella ei ole linnustolle erityisen arvokkaita alueita tai suojelullisesti huomioitavien lajien merkittäviä esiintymiä.

5.3 Selvitysalueen huomioitavat kohteet

Huomioitavat kohteet on esitetty kartalla (Kuva18).

A. Rantaluhdat

Rantaluhtia esiintyy ympäri Määttänsaarta. Ne ovat pääosin kapeita kaistaleita kankaan ja joen välissä. Kasvillisuudeltaan luhdat ovat sara- ja ruoholuhtia.

Arvo: Rantaluhdat kuuluvat metsälain (10 §) erityisen tärkeisiin elinympäristöihin. Avoluhdat on arvioitu silmälläpidettäväksi (NT) luontotyyppiä (*Raunio ym. 2008*). Saaren pohjoisosan luhtarannalla esiintyy rauhoitettua keltakurjenmiekkää. Rantaluhdat ovat esimerkiksi uhanalaisen, vaarantuneen (VU) pajusirkun tyyppillistä elinympäristöä.

Maankäyttösuositus: Rauhoitetun keltakurjenmiekan hävittäminen on kielletty. Rantaluhdat tulee ottaa huomioon maankäytön suunnittelussa ja metsänhoidossa, niin että sen ominaispiirteet eivät muutu. Ne on suositeltavaa säilyttää luonnontilaisena.

Kuva 15. Luhtarantoja saaren kaakkoisosassa ja Kuva 16 eteläosasta.

B. Saaren maiseman kannalta arvokkaat kohteet

Saaren luoteiskärjessä oleva pieni rantakallio ja rannan vanhahko puusto ovat paikallisesti kauniin näköinen pienialainen kohde (Kuva 10).

Korkea mäki on maisemallisesti hieno kohde. Rinteessä olevat kiviröykkiöt voivat toimia myös lepakoiden levähdyspaikkana.

Arvo: Paikallisesti huomionarvoisen maisemallinen kohde.

Maankäyttösuositus: Mäen päältä voisi avata näkymää joelle. Molemmat kohteet suositellaan säästettävän maisemallisina kohteina.

Kuva 17. Näkymä korkealta mäeltä Oulujoelle.

Kuva 18. Määttänsaaren huomioitavat kohteet sekä valokuvien ottoapaikat.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Määtänsaaren pohjoisosassa on havupuuvultaista keski-ikäistä kangasmetsää. Saaren keski- ja eteläosassa entisten peltojen alueella kasvaa koivuvaltaista lehtomaisen kankaan kasvillisuutta. Puusto on paikoin tiheää, eikä metsiä ole ainakaan voimallisesti hoidettu. Saaren rannoilta löytyy kapeita rantaluhtia ja sekä mäntykankaita. Rannoilla on kivisiä pengerryksiä. Saaren kaakkoiskärjessä on laavupaikka, jonne johtaa polku saaren kävelysillalta. Saaren eteläosa on kulttuurivaikutteista.

Saaren merkittävimmät luontoarvot ovat metsälain (10§) erityisen tärkeisiin elinympäristöihin luettavat rantaluhdat sekä rauhoitetun keltakurjenmiekan esiintymä. Rantaluhdat suositellaan huomioitavan maankäytön suunnittelussa.

Määtänsaaresta löytyy suojelullisesti huomionarvoisille linnuille sopivia elinympäristöjä, mutta lähtötietojen tai maastokatselmuksen perusteella saarella ei ole linnustolle erityisen arvokkaita alueita tai suojelullisesti huomioitavien lajien merkittäviä esiintymiä.

7 LÄHTEET

- Eurola, S. (1999). Kasvipeitteemme alueellisuus. Oulanka reports nro 22. Oulanka biological station. University of Oulu.
- Eurola, S., Bendiksen, K. ja Rönkä, A. (1992). Suokasviopas. Oulanka reports nro 11. Oulanka biological station. University of Oulu.
- Eurola, S., Huttunen, A. ja Kukko-oja, K. (1995). Suokasvillisuusopas. Oulanka reports nro 14. Oulanka biological station. University of Oulu.
- Geologian tutkimuskeskus 2017. Maankamara-karttapalvelu. Maaperäkartta 1:20 000/1:50 000 ja kallioperäkartta 1:200 000.
<http://gtkdata.gtk.fi/Maankamara/index.html>. Lisenssi: Avoimien aineistojen lisenssi <http://www.gtk.fi/kayttoehdot>. (1.2.2017).
- Hämet-Ahti, L., Suominen, J., Ulvinen, T. ja Uotila, P. (toim.) (1998). Retkeilykasvio. Luonnontieteellinen keskusmuseo, Kasvimuseo. Helsinki.
- Laine, J. ja Vasander, H. (2005). Suotyypit ja niiden tunnistaminen. Metsäkustannus Oy. Hämeenlinna.
- Liukko, U-M., Henttonen, H., Hanski, I. K., Kauhala, K., Kojola, I., Kyheröinen, E-M. & Pitkänen, J. 2016. Suomen nisäkkäiden uhanalaisuus 2015 – The 2015 Red List of Finnish Mammal Species. Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus. 34 s.
- Maanmittauslaitos 2017. Vanhat painetut kartat -palvelun peruskartat. Lisenssi: Creative Commons, <http://www.maanmittauslaitos.fi/avoimen-tietoaineiston-cc-40-lisenssi>.
- Meriluoto, M. ja Soininen, T. (1998). Metsäluonnon arvokkaat elinympäristöt. Tapio. Museovirasto 2017. Muinaisjäännösrekisteriportaali.
<https://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/portti/default.aspx> (1.2.2017)

Rassi, P., Hyvärinen, E., Juslén, A. & Mannerkoski, I. (toim.) 2010. Suomen lajien uhanalaisuus – Punainen kirja 2010. Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus, Helsinki. 685 s.

Raunio, A., Schulman, A. & Kontula, T. (toim.) 2008. Suomen luontotyyppeiden uhanalaisuus – Osa 2. Suomen ympäristö 8/2008. Suomen ympäristökeskus.

Sierla, L., Lammi, E., Mannila, J. & Nironen, M. 2004. Direktiivilajien huomioon ottaminen suunnittelussa. Suomen ympäristö 742. Ympäristöministeriö.

SYKE 2017. Ympäristökarttapalvelu Karpalo ja ympäristötietojärjestelmä Hertta. http://www.syke.fi/fi-FI/Avoin_tieto. (1.2.2017).

SYKE 2016. Luontodirektiivin (92/43/ETY) artiklan 17 mukainen raportointi 2013; lajit [karttasovellus]. SYKEN Paikkatietoportaali. Online. Viitattu 1.2.2017. <http://syke.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=bbdf61bf261e4cb8b3cd8c0352d737f2>

Tiainen, J., Mikkola-Roos, M., Below, A., Jukarainen, A., Lehikoinen, A., Lehtiniemi, T., Pessa, J., Rajasärkkä, A., Rintala, J., Sirkiä, P. & Valkama, J. 2016. Suomen lintujen uhanalaisuus 2015 – The 2015 Red List of Finnish Bird Species. Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus. 49 s.

